

การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในประเทศไทย*

EDUCATIONAL MANAGEMENT OF THE SANGHA IN THAILAND

พระณพพทร คุณวิโร

Phra Nopparit Khunavero

วัดลาดบัวขาว

Watladboawkaw

Corresponding Author E-mail: nopparit.na@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษาการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในประเทศไทย โดยใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัย รวมถึงการวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า 1. การบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยที่ประกอบด้วยการจัดการทรัพยากรมนุษย์โดยใช้ทฤษฎีของตะวันตกคือ 4 M สามารถสร้างบุคลากรที่มีคุณภาพทำงานพุทธศาสนาในทั้ง 6 ด้าน (การปกครอง การเผยแผ่ การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ การสาธารณูปการ) 2. การศึกษาทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี มีการจัดการศึกษาและมีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนานประกอบด้วยนักธรรมชั้นตรี ชั้นโทและชั้นเอก และการศึกษาแผนกบาลี ตั้งแต่ชั้นประโยค 1-2 ถึง ประโยค ป.ธ.9 มีการศึกษาทั้งในส่วนกลางและในส่วนภูมิภาค มีการขยายไปแก่ประชาชนทั่วไปเรียกว่าธรรมศึกษาและบาลีศึกษา 3. การจัดการศึกษาแผนกสามัญศึกษาเป็นการศึกษารูปแบบหนึ่งของการศึกษาของคณะสงฆ์ เป็นการศึกษาที่รัฐกำหนดให้มีขึ้นตามความประสงค์ของคณะสงฆ์ ซึ่งมีมูลเหตุสืบเนื่องมาจากการจัดตั้งโรงเรียนบาลีมัธยมศึกษาและบาลีวิสามัญศึกษา และมหาวิทยาลัยสงฆ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นการเพิ่มความรู้ ในระดับอุดมศึกษา นอกจากการศึกษาในพระไตรปิฎกแล้ว ยังมีการศึกษาขั้นพื้นฐานที่จำเป็นจะต้องศึกษาให้เข้าใจ ซึ่งในมหาวิทยาลัยสงฆ์ยังเปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปได้ศึกษา เป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน สังคม สามารถประยุกต์ใช้กับหลักธรรมทางพุทธศาสนา

คำสำคัญ: การจัดการ; การศึกษา; คณะสงฆ์ในประเทศไทย

Abstract

This academic paper focused on the educational management of the Sangha in Thailand by using the method of studying from documents and research including analysis,

The study was found that 1. The educational administration of the Thai Sangha consisted of human resource management using Western theories, namely 4M, capable of producing qualified personnel working in Buddhism in all 6 areas (administration, dissemination, religious education, education welfare and construction public welfare public utilities) 2. Education in both Dharma and Pali departments There was an education management and has been inherited for a long time, consisting of Dhamma third level, Dhamma second level and Dhamma the first level. and Pali education department from Pali level 1-2 to Pali level 9, There were studies both in the central and regional areas. It had been extended to the public called Dhamma Studies and Pali Studies. 3. The education management of the general education department was one form of education of the Sangha. It was an education that the state provided for according to the wishes of the Sangha. Which had the origin of the establishment of Pali Secondary School and Pali Extraordinary Education and Sangha University Mahachulalongkornrajavidyalaya University Mahamakut Buddhist University to increase knowledge at the tertiary level in addition to the study of the Tipitaka. There was still basic education that needed to be studied to understand. which in both monastic universities provided opportunities for the public to study. It was a connection between home, monasteries and schools, and societies. It could be applied to Buddhist principles.

Keywords: Management; Study; Sangha in Thailand

บทนำ

การศึกษาเป็นเรื่องที่มีความสำคัญเป็นต้นทุนที่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับตนเองให้กับหน่วยงานองค์กรรวมถึงประเทศชาติได้ เช่นเดียวกัน การบริหารกิจการคณะสงฆ์เรื่อง การจัดการศึกษาเป็นเรื่องที่คณะสงฆ์ให้ความสำคัญโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทยซึ่งมี การจัดการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณร ตั้งแต่เข้ามาอุปสมบทหรือเข้ามาบรรพชา เป็น พระภิกษุ สามเณร ได้ศึกษาเล่าเรียนไม่ว่าจะเป็นทั้งในภาคปริยัติ มีการศึกษาตาม พระไตรปิฎกหรือวิชาอื่น ๆ และภาคปฏิบัติมีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน รวมถึงปฎิเวธ คือการรู้แจ้งเห็นจริงตามสภาวะธรรมถึงแม้ปัจจุบันนี้จะเน้นในเรื่องของการเผยแผ่ก็ยังคงทั้ง การศึกษาไปไม่ได้ เพราะต้นทุนของการศึกษาเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่มีความ สำคัญเมื่อเกิดการพัฒนาแล้วการจะบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยความ เรียบร้อย

ถึงแม้ในสมัยพุทธกาลจะไม่มีการศึกษาเล่าเรียนในส่วนของปริยัติสามัญที่เกี่ยวกับ วิชาทางโลก แต่ในปัจจุบันนี้คณะสงฆ์ไทยมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับสังคม ประชาชน เพราะฉะนั้น การรู้ในเรื่องของข้อบทกฎหมายหรือวิชาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหาร กิจการคณะสงฆ์จำเป็นจะต้องปรับตัวเรียนรู้และเข้าถึงประชาชนจึงจะสามารถเผยแผ่ คำสอนได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม บริสุทธิ์ ยุติธรรม ทำให้การศึกษานำมาสู่การพัฒนา ต้นทุนของมนุษย์ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นพระภิกษุสามเณร ให้สามารถเผยแผ่คำสอนได้อย่างถูกต้อง สามารถพัฒนาบริหารจัดการการศึกษาของคณะสงฆ์ แต่ต้องคำนึงถึงว่าในพื้นที่ มีบุคลากร ที่จะสามารถนำมาพัฒนาได้มากน้อยเพียงใด รวมถึงการนำทรัพยากรที่มีและปัจจัย ภายนอกมาผสมผสานสามารถบริหารจัดการการศึกษาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อยเกิด ประสิทธิภาพซึ่งผู้เขียนเห็นว่าความสำคัญของการศึกษาในแต่ละเรื่องมีเรื่องราวที่เป็น ประเด็นน่าสนใจไม่ว่าจะแผนกบาลี การศึกษาปริยัติสามัญรวมถึงการศึกษาในระดับ มหาวิทยาลัยสงฆ์ ซึ่งจะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้สามารถทำงานเพื่อพระพุทธศาสนาสืบ ทอดคำสอนของพระพุทธเจ้าได้อย่างไรจึงเป็นโจทย์ที่น่าสนใจและนำมาตีแผ่ในบทความ ฉบับนี้และบทบาทของพระสงฆ์จะเป็นอย่างไรมีลักษณะควรทำในการบริหารการศึกษา อย่างไรจะนำมาอธิบายในเนื้อความต่อไป

ขั้นตอนการบริหารงาน

ขั้นตอนของการบริหารงานนั้นประกอบด้วย ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และ ผลผลิต หรือผลงานที่เกิดขึ้นจากกระบวนการแปรรูปปัจจัยนำเข้า ด้วยวิธีการ หรือเทคนิค ดำเนินการต่าง ๆ

1. ปัจจัยนำเข้า (Input) หรือที่มักจะเรียกกันว่า ทรัพยากรในการบริหารนั้นเป็นปัจจัยสำคัญในโครงสร้างของการบริหารงาน โดยที่อาจเป็นที่รู้จักกันในนามของ 4 M ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญได้แก่ คน (Man) คือ ผู้ปฏิบัติงานขององค์กรนั้น ๆ เงิน (Money) ใช้สำหรับเป็นค่าตอบแทนและค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ วัสดุสิ่งของ (Materials) หมายถึงอุปกรณ์เครื่องใช้เครื่องมือต่าง ๆ รวมทั้งอาคารสถานที่ และการจัดการ (Management) หมายถึงความรู้เกี่ยวกับการจัดการปัจจัยในการบริหารทั้ง 4 ประเภtenี้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการจัดการเนื่องจากประสิทธิภาพ และประสิทธิผลของการจัดการขึ้นอยู่กับความพร้อมและคุณภาพของปัจจัยดังกล่าว ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการกล่าวถึงปัจจัยนำเข้าขององค์กรที่ไม่หวังผลกำไร แต่เน้นกระบวนการทำงาน และผลงานที่มีประสิทธิภาพ

ในการศึกษาของคณะสงฆ์ในประเทศไทยมีปัจจัยนำเข้า คือ ทรัพยากรมนุษย์ได้แก่ พระภิกษุสามเณรที่มีศรัทธาเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาแล้วเรียนปริยัติธรรมไม่ว่าจะเป็นนักธรรม บาลี ปริยัติสามัญ หรือในอุดมศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยสงฆ์ล้วนเป็นปัจจัยนำเข้าที่สำคัญซึ่งจะสืบทอดคำสอนของพระพุทธเจ้า

2. กระบวนการบริหาร (Process) หมายถึง กิจกรรม หรือ หน้าที่ของผู้บริหารในการดำเนินงาน เช่น การวางแผนต่าง ๆ จำเป็นต้องมีกิจกรรมหลายอย่างมาเกี่ยวข้อง เช่น การรวบรวมข้อมูลการดำเนินงานที่ผ่านมา การวิเคราะห์สภาพปัญหาที่เกิดขึ้น การกำหนดแนวทางต่าง ๆ เพื่อการแก้ไขและพัฒนาให้ผลงานบรรลุผลได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ในขั้นตอนเหล่านี้ผู้บริหารจำเป็นต้องมีทักษะ และใช้เทคนิคหลายอย่าง ซึ่งในการศึกษาของคณะสงฆ์ในประเทศไทยกระบวนการในการให้การศึกษาไม่ว่าจะเป็นในภาคปริยัติธรรม คือ การศึกษาตามพระไตรปิฎกและปฏิบัติรวมถึงปฏิบัติเป็น การเข้าถึงสภาวะธรรมและเผยแผ่คำสอนของพระพุทธเจ้า

3. ผลผลิต (Output) หมายถึง ผลจากการดำเนินงานผลิตภัณฑ์หรือบริการที่ออกมาจากกระบวนการของระบบซึ่งเป็นสิ่งสำคัญ ผลผลิตจะต้องถูกประเมินจากลูกค้า หรือผู้บริโภค และส่งข้อมูลย้อนกลับเข้าสู่ตัวระบบ

ซึ่งในการศึกษาของคณะสงฆ์ในประเทศไทยผลผลิตที่ได้ก็คือมีการวัดได้ ประเมินผลการศึกษาในระดับชั้นทั้งในส่วนของนักธรรมบาลี ปริยัติสามัญหรือชั้นอุดมศึกษามีการสำเร็จการศึกษาที่เป็นผลมาจากในแต่ละชั้นปี

4. ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) หมายถึง ข้อมูลที่ได้จากการประเมินผลของการดำเนินการ ซึ่งผู้บริหารสามารถนำไปปรับปรุงแก้ไขการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ซึ่งในการศึกษาของคณะสงฆ์ในประเทศไทยข้อมูลย้อนกลับก็ถือเป็นสิ่งที่ได้จากการศึกษาเหล่านั้นนำมาเผยแผ่คำสอนให้แก่ประชาชนทำให้ประชาชนได้รู้และเข้าใจใน

หลักธรรมมากขึ้นสามารถปรับตัวและประยุกต์ใช้กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทำให้พุทธศาสนามีความมั่นคงมากยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า การบริหารงานการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยที่ประกอบด้วยการจัดการทรัพยากรมนุษย์โดยใช้ทฤษฎีของตะวันตกคือ 4 M ได้มีกระบวนการที่ขับเคลื่อนทั้งในส่วนของการสรรหา การคัดเลือก การให้กำลังใจสนับสนุนต่าง ๆ ของผู้บริหารทำให้การศึกษาเกิดผลประจักษ์มีผลผลิตที่ชัดเจนมีผู้สอบได้และสามารถสร้างบุคลากรที่มีคุณภาพทำงานพุทธศาสนาในทั้ง 6 ด้าน การปกครอง การเผยแผ่ การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ การสาธารณูปการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนามีประชาชนได้รู้ถึงหลักธรรมที่ชัดเจนสามารถปฏิบัติตนให้อยู่ในสังคมได้ไม่เป็นโทษกับผู้อื่นและสามารถทำประโยชน์ให้แก่สังคมได้ตลอดไป

นักธรรม บาลี

การเรียนการสอนแผนกธรรม (สำหรับนักพระภิกษุ สามเณร) การศึกษาพระปริยัติธรรม เพื่อเรียนรู้พระพุทธศาสนาสำหรับพระภิกษุ สามเณร ผู้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนาสามารถศึกษาพระธรรมวินัยได้สะดวกและทั่วถึง อันจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่สัมมาปฏิบัติ ตลอดจนเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป ปัจจุบันการศึกษาแผนกเน้นการพัฒนาศาสนทายาทให้มีความรู้และคุณภาพ สามารถดำรงพระพุทธศาสนาไว้ได้ด้วยดีทั้งถือว่าเป็นกิจการของคณะสงฆ์ส่วนหนึ่งที่สำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยมาตั้งแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบันหน่วยงานที่รับผิดชอบ คือสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง และกองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ การเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ในปัจจุบันมีการแบ่งออกเป็น 3 ชั้น คือนักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก

วิธีการจัดสอบธรรมสนามหลวง

1. กองธรรมสนามหลวงแต่งตั้งคณะกรรมการออกข้อสอบนักธรรม/ธรรมศึกษา
2. กองธรรมสนามหลวงจัดพิมพ์ข้อสอบ
3. เจ้าคณะภาคแต่งตั้งคณะกรรมการเป็นผู้รับและนำข้อสอบนักธรรม/ธรรมศึกษาจากส่วนกลางไปยังสนามสอบธรรมสนามหลวงในส่วนภูมิภาค
4. เจ้าคณะภาคจัดส่งใบคำตอบของนักเรียนที่สอบนักธรรมชั้นโท/ธรรมศึกษาชั้นโทและนักธรรมชั้นเอก/ธรรมศึกษาชั้นเอก ไปยังกองธรรมสนามหลวง
5. กองธรรมสนามหลวง แต่งตั้งพระภิกษุผู้เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม เป็นกรรมการตรวจข้อสอบธรรมสนามหลวง และนิมนต์กรรมการไปประชุมตรวจข้อสอบธรรมสนามหลวงพร้อมกัน ณ สถานที่ซึ่งแม่กองธรรมสนามหลวงกำหนด การตรวจข้อสอบใน

ปัจจุบันใช้เวลาอย่างน้อย 5 วันเฉพาะนักธรรมชั้นโท/ธรรมศึกษาชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก/ธรรมศึกษาชั้นเอก รวมทั้งนักธรรมชั้นตรี/ธรรมศึกษาชั้นตรีของสำนักเรียนส่วนกลาง จัดตรวจข้อสอบในส่วนกลางคือในกรุงเทพมหานคร

6. สำหรับนักธรรมชั้นตรี/ธรรมศึกษาชั้นตรี จัดตรวจข้อสอบนักธรรม/ธรรมศึกษาในส่วนภูมิภาคในเขตปกครองคณะสงฆ์หนนั้น ๆ โดยเจ้าคณะจังหวัดต่าง ๆ แต่งตั้งพระภิกษุผู้เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมเป็นกรรมการตรวจข้อสอบ โดยนิมนต์กรรมการไปประชุมตรวจข้อสอบพร้อมกัน ณ สถานที่ซึ่งคณะสงฆ์กำหนดโดยการกำกับดูแลของเจ้าคณะภาคในเขตปกครองคณะสงฆ์หนนั้น ๆ

การตรวจข้อสอบในปัจจุบันใช้เวลาอย่างน้อย 5 วัน และเจ้าคณะภาคต่าง ๆ แจ้งผลการสอบนักธรรมชั้นตรี/ธรรมศึกษาชั้นตรีไปยังกองธรรมสนามหลวง เพื่อดำเนินการออกหนังสือสำคัญแสดงวุฒิการศึกษาต่อไป

การวัดผลและประเมินผล แม่กองธรรมสนามหลวงกำหนดให้มีการวัดผลและประเมินผลการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ที่เรียกว่าสอบธรรมสนามหลวง โดยเริ่มออกข้อสอบ การให้นำข้อสอบไปเปิดสอบ ณ สนามสอบทั่วประเทศ กำกับการจัดสอบและควบคุมการสอบให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ตรวจข้อสอบ ประกาศผลสอบและออกหนังสือสำคัญอันเป็นหลักฐานแสดงวุฒิการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ที่เรียกว่าประกาศนียบัตรให้แก่ผู้สอบผ่านในแต่ละชั้นประโยคปัจจุบันกำหนดสอบธรรมสนามหลวงเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 ก่อนออกพรรษา 1 สัปดาห์สอบเฉพาะนักธรรมชั้นตรี และช่วงที่ 2 หลังออกพรรษา 1 เดือน สอบนักธรรมชั้นโท เอก และธรรมศึกษาหลักฐานแสดงวุฒิการศึกษา กองธรรมสนามหลวงกำหนดหนังสือสำคัญอันเป็นหลักฐานแสดงวุฒิการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม สำหรับมอบให้แก่ผู้สอบได้แก่นักธรรมและธรรมศึกษาในชั้นนั้น ๆ เรียกว่าประกาศนียบัตร ซึ่งออกให้โดยแม่กองธรรมสนามหลวงและผู้อำนวยการสำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มีลายมือชื่อของแม่กองธรรมสนามหลวง และผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติประทับไว้เป็นสำคัญ (แม่กองธรรมสนามหลวง, 2552)

การเรียนการสอนแผนกบาลี (สำหรับนักพระภิกษุ สามเณร)

พระสงฆ์ไทยน่าจะมีการศึกษาภาษาบาลีมาตั้งแต่สมัยเริ่มแรกที่พระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่ในประเทศไทย มีหลักฐานปรากฏในสมัยทวารวดี มีหลักฐานการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมบาลีอย่างเป็นระบบในสมัยอยุธยา

ในปัจจุบันมีการจัดการศึกษาบาลีอย่างเป็นระบบ โดยสำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวงรับผิดชอบดูแลโดยภายใต้การกำกับของมหาเถรสมาคม ในความอุปถัมภ์ของรัฐบาลไทย

องค์ประกอบการพัฒนาคุณภาพการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีโดยย่อมี 5 อย่างคือ 1) การบริหารหลักสูตร 2) การเรียน-การสอน 3) สื่อการเรียน-การสอน 4) กิจกรรมการเรียน-การสอน และ 5) การวัดและประเมินผล

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยรัตนโกสินทร์มีระบบการจัดการศึกษาที่ยังคงมีรูปแบบคล้ายสมัยอยุธยาตอนปลายทั้งด้านสถานที่เรียนครูผู้สอนแต่ได้มีการแก้ไขหลักสูตรการเรียนการสอนและการสอบใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 2 โดยจัดแบ่งหลักสูตรให้กว้างออกไปเป็น 9 ชั้น คือชั้นประโยค 1 ถึงชั้นประโยค 9 พร้อมทั้งจัดให้มีผู้รับผิดชอบเป็นสัดส่วนและเปลี่ยนระบบการสอบจากปากเปล่าเป็นสอบด้วยข้อเขียนในปลายรัชกาลที่ 6 เมื่อปี พ.ศ.2459 โดยใช้คัมภีร์ประเภทอรรถกถาและฎีกามาเป็นแบบเรียนและแบบสอบแทนพระไตรปิฎกจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้

สมัยรัชกาลที่ 9 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (พ.ศ.2489 - ปัจจุบัน)

การศึกษาพระปริยัติธรรมยุคนั้นนับได้ว่าเป็นยุคที่ทันสมัยแล้วสำนักเรียนบาลีมีขึ้นทั่วราชอาณาจักรความนิยมต่อการเรียนพระบาลีมีมากขึ้นเนื่องมาจากการเทียบหรือรับรองวิทยฐานะของผู้เรียนต่อมาเมื่อ พ.ศ.2494 ได้มีระเบียบองค์การศึกษาว่าด้วยการจัดการศึกษา พุทธศักราช 2494 ขึ้นมาแทนฉบับเดิมที่เคยใช้มาตั้งแต่ พ.ศ. 2491 การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีองค์กรของคณะสงฆ์ไทยคือกองบาลีสนามหลวงปัจจุบัน พระพรหมโมลี (สุชาติ ธมฺมรตโน) (2548) วัดปากน้ำเขตภาษีเจริญกรุงเทพมหานคร เป็นแม่กองบาลีสนามหลวงกำกับดูแลการศึกษาของคณะสงฆ์โดยกำหนดนโยบายหลักสูตรและดำเนินการวัดผลการเรียนระดับประเทศที่เรียกว่า สอบบาลีสนามหลวง โดยมีกระบวนการเริ่มแต่การออกข้อสอบจัดสอบประกาศผลสอบ และออกหนังสืออันเป็นหลักฐานแสดงวุฒิการศึกษาพระปริยัติธรรมให้กับผู้ที่สอบผ่านในแต่ละชั้นประโยค ซึ่งการศึกษาพระปริยัติธรรมนี้มีการบริหารจัดการศึกษา ดังนี้

1. การบริหารหลักสูตร การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีได้รับการปรับปรุงและพัฒนาโดยกองบาลีสนามหลวงซึ่งกำหนดหนังสือตำราเรียนรวมเป็นวิชาหลักได้ 4 วิชา และแยกเป็นรายวิทยาย่อยได้ 7 วิชาในแต่ละชั้นประโยคมีไม่เกิน 4 วิชาดังนี้ (กองพุทธศาสนา ศึกษา, 2554)

1) วิชาบาลีไวยากรณ์แยกเป็นวิชาบาลีไวยากรณ์สำหรับชั้นประโยค 1-2 และชั้นประโยค ป.ธ. 3 2) วิชาบุรพภาคคือความรู้เกี่ยวกับภาษาไทยและรูปแบบหนังสือราชการสำหรับชั้นประโยค ป.ธ. 3 3) วิชาวากยสัมพันธ์เฉพาะประโยค ป.ธ. 3 4) วิชาแปลมคธเป็นไทยหรือแปลบาลีเป็นไทยเป็นวิชาหลักที่ต้องเรียนทุกชั้นประโยคแตกต่างกันโดยคัมภีร์ที่กำหนดให้เรียน 5) วิชาแปลไทยเป็นมคธตั้งแต่ประโยค ป.ธ. 4 ถึงประโยค ป.ธ. 9 กำหนด

คัมภีร์ต่าง ๆ ไปตามชั้น 6) วิชาแต่งฉันทภาษาบาลีเฉพาะประโยค ป.ธ. 8 7) วิชาแต่งไทย เป็นมคธเฉพาะประโยค ป.ธ. 9

คัมภีร์ที่กำหนดสำหรับการแปลในแต่ละชั้นประโยคมีดังนี้

1) ประโยค 1-2 อัมมปทัฏฐกถา ภาค 1-4 2) ประโยค ป.ธ.3 อัมมปทัฏฐกถา ภาค 5-8 3) ประโยค ป.ธ.4 มังคลัตถทีปนี ภาค 1 4) ประโยค ป.ธ.5 มังคลัตถทีปนี ภาค 2 5) ประโยค ป.ธ.6 สมันตปาสาทิกา ภาค 3 6) ประโยค ป.ธ.7 สมันตปาสาทิกา ภาค 1-2 7) ประโยค ป.ธ.8 วิสุทธิมรรค 8) ประโยค ป.ธ.9 อภิอัมมัตถวิภาวินี

2. ด้านการเรียนการสอน การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีกำหนดระดับ การศึกษาไว้ 8 ชั้นประโยคคือตั้งแต่ชั้นประโยค 1-2 ถึงเปรียญธรรม 9 ประโยคโดยชั้น ประโยคที่ถือว่าเป็นเปรียญคือเปรียญธรรม3ประโยคถึงเปรียญธรรม 9 ประโยค จัดรวมเป็น 3 ชั้นดังนี้ 1) ชั้นบาลีไวยากรณ์ประโยค 1-2 ถึงประโยคป.ธ. 3 เป็นชั้นเปรียญตรี(ใช้เวลา เรียน 3 ปี นับจากชั้นบาลีไวยากรณ์) 2) ชั้นประโยค ป.ธ. 4 -5-6 เป็นชั้นเปรียญโท (ใช้เวลา เรียน 3 ปี นับจากเปรียญตรี) 3) ชั้นประโยค ป.ธ.7-8-9 เป็นชั้นเปรียญเอก (ใช้เวลาเรียน 3 ปี นับจากเปรียญโท)

การศึกษาแผนกบาลีนี้รวมเวลาเรียนตั้งแต่ชั้นบาลีไวยากรณ์ถึงประโยค ป.ธ.9 ใช้ เวลาเรียนอย่างน้อย 9 ปี พระภิกษุสามเณรที่จะเข้ารับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จะต้องสำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาแล้ว และจบนักธรรมชั้นตรี จึงมีสิทธิสอบบาลี สนามหลวงชั้นประโยค 1-2 และประโยค ป.ธ. 3 จบนักธรรมชั้นโทจึงมีสิทธิสอบประโยค ป.ธ.4-6 และจบนักธรรมชั้นเอกจึงมีสิทธิสอบ ประโยค ป.ธ.7-9 เวลาเรียนแบ่งเป็น 3 ภาค เรียนคือ ภาควิชาพระปริยัติธรรมและภาคปวารณาในแต่ละวันกำหนดเป็นสองรอบคือเริ่ม เวลา 08.30-10.30 น. และ เวลา 13.00-16.30 น. โดยเรียนสัปดาห์ละ 5 วัน หยุดเรียนวัน โทษกับวันพระสำหรับการเรียนการสอนใช้วิธีท่องจำจากตำราและแปลจากภาษาบาลีเป็น ภาษาไทยหรือแปลจากภาษาไทยเป็นภาษาบาลีโดยจะต้องมีการเตรียมตัวก่อนเข้าเรียนทุก ครั้งถ้าไม่เตรียมตัวมาจะแปลไม่ได้ดังนั้นการเรียนบาลีจึงใช้เวลาในการดูหนังสือที่ห้องพัก มากกว่าเวลาเรียนในห้องเรียนซึ่งวิชาที่ถือว่าเป็นหลักในการเรียนทุกระดับชั้นคือวิชาแปล มคธเป็นไทยส่วนวิชาอื่น ๆ นั้นแล้วแต่อาจารย์จะกำหนดว่าให้เรียนวันไหนก่อนการเรียน นักเรียนต้องเตรียมดูหนังสือมาก่อนมิฉะนั้นจะแปลไม่ได้หรือฟังรูปอื่นแปลไม่รู้เรื่องซึ่ง ลักษณะพิเศษประการหนึ่งของการสอนวิชาแปลมคธเป็นไทยคือไม่ใช่ครูแปลแล้วให้ นักเรียนนั่งฟัง แต่นักเรียนจะต้องเป็นผู้แปลเองแล้วครูคอยฟังการแปลของนักเรียนหากผิด ตรงไหนก็จะให้คำแนะนำบอกความรู้เพิ่มเติมให้นักเรียนจะสอบผ่านหรือไม่ผ่านขึ้นอยู่กับ ตัวเองถึงร้อยละ 80 ส่วนอีกร้อยละ 20 จะได้รับจากครูดังนั้นถ้านักเรียนมีความ ขยันหมั่นเพียรอยู่เสมอก็จะประสบความสำเร็จได้ไม่ยากนัก (พระมหาทองดี ญาณาวชิโร,

2545) ในส่วนของสถานที่เรียนถ้าเป็นสำนักเรียนขนาดใหญ่จะมีอาคารเรียนที่เป็นสัดส่วน แต่ถ้าเป็นขนาดเล็กมักเรียนตามศาลาการเปรียญหรือตามที่อื่น ๆ ซึ่งสามารถจัดการเรียนการสอนได้สำหรับครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนั้นไม่มีการสอบบรรจุอย่างทางคหุหัส แต่ถือหลักกว่ามีความรู้ในเนื้อหาที่จะสอนและมีศรัทธาที่จะสอนก็สามารถเป็นครูได้ การเข้ามาเป็นครูก็ไม่สลับซับซ้อนเพียงแต่สำนักเรียนทำเรื่องถึงเจ้าคณะจังหวัดเพื่อเสนอแต่งตั้งเท่านั้นและส่วนมากครูบาลีจะมีวุฒิประโยค ป.ธ.3 ขึ้นไปโดยไม่จำเป็นต้องมีความรู้ด้านครูมาก่อนสำนักเรียนในกรุงเทพมหานครครูส่วนมากมีวุฒิเปรียญสูงและมีจำนวนมากจึงสามารถเลือกได้แต่ในต่างจังหวัดหลายสำนักเรียนขาดแคลนครูบางแห่งมีครูสอนรูปเดียวแต่ต้องสอน 3-4 ชั้น และสอนวันละหลายรอบดังนั้นจึงต้องใช้ระบบพี่สอนน้อง คือทำหน้าที่เป็นทั้งนักเรียนและครูซึ่งทำให้ประสิทธิภาพของการเรียนการสอนไม่สมบูรณ์ เพราะมีเวลาเตรียมตัวไม่เพียงพอขาดประสบการณ์ความรู้ไม่แตกฉานและขาดเทคนิคการถ่ายทอดเป็นต้น (พระมหาแผน พูนพัต, 2534) จากปัญหาดังกล่าวกรมการศาสนาได้เข้ามาช่วยเหลือโดยการจัดทำโครงการอบรมครูสอนแผนกบาลี ขึ้นซึ่งก็ได้รับการแก้ไขในระดับหนึ่งแต่ก็ยังไม่เพียงพอปัจจุบันสำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวงวัดปากน้ำเขตกาฬาริฎฐ กรุงเทพมหานคร ต้องการจะพัฒนาครูสอนบาลีให้มีศักยภาพด้านวิชาการมากยิ่งขึ้นจึงจัดให้มีโครงการ การประชุมอบรมครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีโดยได้งบประมาณอุดหนุนจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและใช้ระยะเวลาครั้งละ 15 วัน ซึ่งก็เป็นวิธีการพัฒนาครูอีกทางหนึ่งเพราะเป็นประโยชน์ต่อกระบวนการพัฒนาการเรียนการสอนอย่างยิ่ง (พระธรรมปัญญานรณ (สุชาติ ธรรมรัตน์), 2548)

3. ด้านสื่อการเรียนการสอน สื่อและอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอนเป็นสิ่งจำเป็นที่จะช่วยสร้างความสนใจในการเรียนการสอนและช่วยให้การเรียนการสอนประสบผลสำเร็จมากยิ่งขึ้นปัญหาในการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีคือมีอุปกรณ์การเรียนการสอนที่น้อยมากที่ใช้เป็นหลักคือตำราเรียนสมุดจดบันทึกกระดานดำชอล์กหรือไวท์บอร์ดเทปบันทึกการแปลกระดาเขียนตอบปัญหาสื่อการสอนยังคงเป็นแบบเดิมไม่มีสื่อใหม่ ๆ นอกจากหนังสือเรียนแม้ว่าในปัจจุบันนี้สำนักเรียนใหญ่ ๆ ที่มีทุนทรัพย์พอเพียงสามารถซื้อหาสื่อสมัยใหม่มาใช้ในการเรียนการสอนได้เช่นคอมพิวเตอร์เครื่องฉายโปรเจกเตอร์สื่อวีดีโอหรือซีดีสื่อการเรียนการสอนแต่โดยภาพรวมแล้วยังถือว่าไม่เพียงพอและไม่ทั่วถึงจึงทำให้การเรียนการสอนขาดประสิทธิภาพและในแต่ละปีจะมีนักเรียนที่สอบตกเป็นจำนวนมากทั้งนี้เพราะการเรียนการสอนในรูปแบบเดิม ๆ น่าเบื่อหน่ายไม่สร้างความสนใจให้กับผู้เรียนเท่าที่ควร (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542)

4. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในแต่ละสำนักเรียนสำนักศาสนศึกษาและโรงเรียนพระปริยัติธรรมประจำจังหวัดจำเป็น

จะต้องมีกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้การเรียนการสอนประสบความสำเร็จตามที่ต้องการซึ่งกิจกรรมการเรียนการสอนอาจมีดังต่อไปนี้

1) การจัดทดสอบเพื่อวัดผลความรู้ความเข้าใจของนักเรียนเป็นการภายใน 2) การมอบรางวัลให้แก่นักเรียนที่มีผลการเรียนดีและเข้าเรียนอย่างสม่ำเสมอเพื่อสร้างแรงจูงใจในการเรียน 3) การจัดอบรมบาลีก่อนสอบสนามหลวงเพื่อสร้างทักษะและเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจและความมั่นใจให้กับผู้เรียน 4) การผลิตตำราคู่มือและเอกสารประกอบการเรียนการสอน 5) การจัดครูพี่เลี้ยงสำหรับนักเรียนบาลีไวยากรณ์เพื่อรับท่องสูตร

สำหรับกิจกรรมการเรียนการสอนที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการเรียนการสอนบาลีในยุคปัจจุบันคือการจัดอบรมพิเศษ (ติวเข้ม) ก่อนสอบสนามหลวงโดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือเพื่อให้แก่นักเรียนเตรียมความพร้อมและเกิดความมั่นใจก่อนเข้าสอบ และเพื่อปลูกฝังความนิยมในการศึกษาภาษาบาลีให้แพร่หลายมากยิ่งขึ้นสำนักเรียนที่เปิดอบรมก่อนสอบสนามหลวงที่มีชื่อเสียงและมีพระภิกษุสามเณรนิยมสมัครเข้าอบรมเป็นประจำทุกปี ได้แก่สำนักเรียนวัดปากน้ำเขตภาษีเจริญสำนักเรียนวัดอรุณราชวรารามสำนักเรียนวัดสร้อยทองสำนักเรียนวัดโมลีโลกยารามสำนักเรียนวัดไร่ขิงจังหวัดนครปฐม เป็นต้น ซึ่งการอบรมจะใช้ระยะเวลาประมาณ 15-30 วัน รูปแบบจะเป็นการแนะนำเทคนิคและวิธีการสอบการเปิดเทปแปลภาษาบาลีเป็นภาษาไทยและการให้ผู้เข้าอบรมฝึกทำข้อสอบเป็นต้น เนื้อหาที่อบรมจะมุ่งเน้นประโยคเก็งหรือข้อความที่คาดว่าจะออกสอบสนามหลวงเป็นหลัก (สำนักงานเจ้าคณะภาค 2, 2545)

5.ด้านการวัดผลและประเมินผล การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีการวัดผลในระดับชั้นเรียนโดยสำนักเรียนสำนักศาสนศึกษาและโรงเรียนพระปริยัติธรรมประจำจังหวัดจะดำเนินการจัดวัดผลการเรียนในช่วงที่มีการเรียนการสอนแต่การวัดผลในลักษณะนี้เป็นเพียงการทดสอบความรู้ของผู้เรียนเท่านั้นไม่ได้ใช้ในการตัดสินผลการเรียนหรือเลื่อนระดับชั้นประโยคแต่อย่างใดเพราะจะมีการวัดผลประเมินผลระดับประเทศที่เรียกว่า “การสอบบาลีสนามหลวงโดยกองบาลีสนามหลวงเป็นผู้ดำเนินการประเมินผลการเรียนซึ่งปัจจุบันกำหนดการสอบบาลีสนามหลวงมีดังนี้

1) ประโยค 1-2 ถึงประโยค ป.ธ.5 กำหนดสอบสนามหลวงปีละ 2 ครั้งและในกรณีที่นักเรียนรูปใดสอบไม่ผ่านในครั้งที่ 1 สามารถสอบซ่อมในครั้งที่ 2 ภายในปีการศึกษาเดียวกันได้แต่ต้องสอบผ่านวิชาใดวิชาหนึ่งในการสอบครั้งที่ 1 จึงจะมีสิทธิสอบ ครั้งที่ 2 2) ประโยค ป.ธ.6 ถึงประโยค ป.ธ.9 กำหนดสอบสนามหลวงปีละ 1 ครั้งถ้านักเรียนรูปใดสอบไม่ผ่านก็ต้องเข้าสอบใหม่ในปีการศึกษาถัดไป

สำหรับการวัดผลและการประเมินผลนั้นมีการตัดสินผลการเรียนโดยใช้ผลการสอบบาลีสนามหลวงเท่านั้นกล่าวคือผู้ที่สอบผ่านประโยคบาลีสนามหลวงจึงจะได้เลื่อนชั้น

ประโยชน์ในระดับสูงขึ้น ซึ่งถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะเป็นขั้นสุดท้ายของกระบวนการเรียนการสอนเป็นการประเมินผลการจัดการศึกษาว่าได้เป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่โดยการสอบวัดผลจะมี 2 ระดับคือระดับสถานศึกษาและระดับประเทศระดับสถานศึกษาหรือโรงเรียนเป็นการจัดสอบวัดผล เพื่อเตรียมความพร้อมในการเข้าสอบระดับประเทศของผู้เรียน โดยครูผู้สอนเป็นผู้จัดสอบวัดผลลักษณะข้อสอบจะอาศัยแนวข้อสอบของบาลีสนาทหลวงแต่จะไม่มีผลในการเก็บคะแนนของผู้เรียนเป็นแต่เพียงต้องการหาข้อบกพร่องของผู้เรียนแล้วปรับให้สมบูรณ์ขึ้นเท่านั้นจะไม่มีผลต่อการสอบได้หรือสอบตกของผู้เรียนแต่อย่างใดผู้ที่สอบไม่ผ่านในสนามโรงเรียนเมื่อแก้ไขข้อบกพร่องแล้วอาจสอบผ่านสนามหลวงก็ได้สำหรับวิธีดำเนินการจัดสอบบาลีสนาทหลวงมีขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติที่ใช้เป็นแบบแผนซึ่งได้จัดทำมาโดยลำดับดังต่อไปนี้

1) กองบาลีสนาทหลวงแต่งตั้งคณะกรรมการออกข้อสอบ 2) กองบาลีสนาทหลวงจัดพิมพ์ข้อสอบ 3) เจ้าคณะภาคแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อนำข้อสอบจากส่วนกลางไปยังสนามสอบบาลีสนาทหลวงทุกแห่งโดย ประโยค 1-2 ถึงประโยค ป.ธ.4 เปิดสอบพร้อมกันทั่วประเทศส่วนประโยค ป.ธ.5 ถึงประโยค ป.ธ.9 กำหนดให้มีสนามสอบบาลีสนาทหลวงเฉพาะกรุงเทพมหานครเท่านั้น 4) เจ้าคณะภาคจัดส่งใบคำตอบของนักเรียนไปยังกองบาลีสนาทหลวงทุกชั้นประโยค 5) กองบาลีสนาทหลวงแต่งตั้งพระภิกษุที่เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมซึ่งมีวุฒิปริญญาธรรม 6 ประโยคขึ้นไปเป็นกรรมการตรวจข้อสอบโดยนิมนต์คณะกรรมการไปประชุมตรวจข้อสอบพร้อมกันณสถานที่ซึ่งแม่กองบาลีสนาทหลวงกำหนดไว้ โดยในปัจจุบันนี้ คือวัดสามพระยา กรุงเทพมหานครการตรวจข้อสอบใช้เวลา 5 วัน นอกจากนี้ยังมีกระบวนการวัดและประเมินผลการเรียนซึ่งทางกองบาลีสนาทหลวงได้กำหนดวันสอบวันตรวจและวันประกาศผลการสอบประจำปีทุกปี (โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดพระธรรมกาย, 2566)

การสอบประโยคบาลีสนาทหลวง

สอบครั้งที่ 1 ครั้งแรก 1) สอบประโยค ป.ธ.6-7 เริ่มวันขึ้น 2-3 ค่ำเดือน 3 ของทุกปี 2) สอบประโยค ป.ธ.8-9 เริ่มวันขึ้น 4-6 ค่ำเดือน 3 ของทุกปี ครั้งหลังสอบประโยค 1-2 และประโยค ป.ธ.3-5 เริ่มวันแรม 10-12 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปี การตรวจบาลีสนาทหลวงครั้งที่ 1 ตรวจพร้อมกันทุกประโยคเริ่มวันแรม 2-6 ค่ำ เดือน 4 ของทุกปีและประกาศผลการสอบครั้งที่ 1 ในวันแรม 6 ค่ำเดือน 4 ของทุกปี สอบครั้งที่ 2 สอบประโยค 1-2 และประโยค ป.ธ.3-5 เริ่มวันแรม 10-12 ค่ำเดือน 5 การตรวจบาลีสนาทหลวงครั้งที่ 2 ตรวจพร้อมกันทุกประโยคเริ่มวันขึ้น 10 ค่ำเดือน 6 ของทุกปี และประกาศผลการสอบครั้งที่ 2 ในวันขึ้น 13 ค่ำเดือน 6 ของทุกปี

สถานที่สอบประโยคบาลีสนาทมหลวง

สำหรับสถานที่สอบนั้นประโยค 1-2 และประโยค ป.ธ.3-4 จะมีสนามสอบกระจายไปตามจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศส่วนประโยค ป.ธ.5-9 สนามสอบจะอยู่ที่ส่วนกลางซึ่งผู้เรียนที่จะเข้าสอบประโยค ป.ธ.5-9 ต้องเดินทางมาสอบที่กรุงเทพมหานครเท่านั้นโดยกองบาลีสนามหลวงจะเป็นผู้กำหนดสนามสอบเช่นวัดสามพระยาเป็นสนามสอบของชั้นประโยค ป.ธ.7-9 เป็นต้นผู้เรียนที่จะสมัครสอบความรู้บาลีนั้นนอกจากจะสอบได้วุฒิบาลีประโยคที่ผ่านมาแล้วยังต้องมีคุณธรรมกำกับอีกด้วยคือ

ประโยค 1-2 - ป.ธ.3 (เปรียญตรี) ต้องมีคุณธรรมขั้นตรีจึงจะมีสิทธิสอบ

ประโยค ป.ธ.4-5-6 (เปรียญโท) ต้องมีคุณธรรมขั้นโทจึงจะมีสิทธิสอบ

ประโยค ป.ธ.7-8-9 (เปรียญเอก) ต้องมีคุณธรรมขั้นเอกจึงจะมีสิทธิสอบ

อนึ่งถ้ากำลังสอบนักธรรมชั้นใดชั้นหนึ่งอยู่ก็ให้ลงไว้ในช่องหมายเหตุว่า กำลังสอบ น.ธ.ตรี เป็นต้นและเมื่อทราบผลการสอบนักธรรมแล้วต้องรีบแจ้งผลการสอบให้แม่กองบาลีสนามหลวงทราบโดยด่วน

ในปัจจุบันนี้ผู้บริหารแต่ละสำนักเรียนได้ดำเนินการเรียนการสอนตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์สอดคล้องตามหลักสูตรบาลีสนาทมหลวงกฎระเบียบวิธีปฏิบัติอื่นพร้อมทั้งมีการส่งนักเรียนเข้าสนามสอบวัดผลตามที่แม่กองบาลีสนามหลวงกำหนดทุกปี การศึกษาอย่างไรก็ตามพระสังฆาธิการเป็นแม่กองบาลีสนามหลวงกำหนดไว้ คือ กระบวนการศึกษาจะเน้นการสอบวัดผลความรู้โดยมีกองบาลีสนามหลวงเป็นผู้ดำเนินการเกี่ยวกับการสอบวัดผลส่วนกระบวนการเรียนการสอนเป็นหน้าที่ของผู้บริหารแต่ละสำนักเรียนจะดำเนินการเมื่อปีพ.ศ. 2541 โดยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคมได้มีการเปลี่ยนแปลงเรื่องการสอบคือนักเรียนสามารถเก็บวิชาที่สอบได้แล้วเป็นเวลา 2 ปีแต่นำร่องเฉพาะเปรียญธรรม 1-2 ประโยคก่อนยังคงเค้าโครงรูปแบบหลักสูตรและวิชาการเช่นเดิมเมื่อสอบผ่านวิชาใดแล้วสนามหลวงแผนกบาลีจะเก็บวิชานั้นไว้ในปีต่อไปไม่ต้องสอบวิชานั้นอีกคงสอบเฉพาะวิชาที่ยังสอบไม่ผ่านเท่านั้นโดยมีข้อกำหนดดังนี้ (ไทรฐ ออนไลน์, 2566)

1) ในเบื้องต้นผู้สอบต้องสอบให้ครบทั้ง 2 วิชาทำปัญหาข้อสอบครบถ้วน 2) ต้องสอบได้ผ่านเกณฑ์ที่กองบาลีสนามหลวงกำหนดไว้จึงจะเก็บวิชานั้นได้ 3) ในวิชาที่สอบได้นั้นจะเก็บไว้ 2 ปีเมื่อพ้นกำหนดนี้แล้วให้เป็นอันยกเลิกทั้งหมด 4) เมื่อสอบได้ผ่านเกณฑ์ที่กองบาลีสนามหลวงกำหนดครบทั้ง 2 วิชาภายในเวลาที่กำหนดเท่านั้นจึงจะถือว่าสอบผ่านชั้นเปรียญธรรม 1-2 ประโยค

ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงอีกครั้งในปีพ.ศ. 2547 กองบาลีสนามหลวงได้ยกเลิกการเก็บวิชาที่สอบผ่านแล้วเป็นเวลา 2 ปีและให้มีการสอบครั้งที่ 2 โดยที่กองบาลีสนามหลวงได้อาศัยมติของมหาเถรสมาคมที่ 464/2547 ในการประชุมมหาเถรสมาคมครั้ง

ที่ 26 เมื่อวันที่ 30 เดือนกันยายนพ.ศ. 2547 มีมติเห็นชอบ 2 เรื่องคือ 1) การยกเลิกการเก็บวิชาที่สอบผ่านแล้วเป็นเวลา 2 ปีชั้นเปรียญธรรม 1-2 ประโยค 2) การสอบครั้งที่ 2 สำหรับผู้สอบผ่านแล้ว 1 วิชา (ยกเว้นวิชาบูรพาคป.ธ.3) ในปีนั้นตั้งแต่ชั้นเปรียญธรรม 1-2 ประโยคถึงเปรียญธรรม 5 ประโยคโดยกำหนดให้มีการสอบตามปกติ 1 ครั้งและมีการสอบครั้งที่ 2 (สอบซ่อม) ในวิชาที่ไม่ผ่านในปีเดียวกันนั้นเมื่อสอบครั้งที่ 2 แล้วผลปรากฏว่าสอบไม่ผ่านในวิชาที่เหลือให้ถือว่าสอบไม่ผ่านทั้งหมดในปีนั้นในปีต่อไปต้องสอบใหม่ทุกวิชาหรือนักเรียนที่สอบครั้งที่ 1 ผ่านแล้วอีก 1 วิชาไม่เข้าสอบในการสอบครั้งที่ 2 ในปีนั้นก็ให้ถือว่าสอบไม่ผ่านทั้งหมด (สนามหลวงแผนกบาลี, 2553) การดำเนินการในเรื่องการสอบบาลีสนามหลวงดังกล่าวยังคงดำเนินการตั้งแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบันการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในปัจจุบันมีการแบ่งออกเป็นเปรียญ

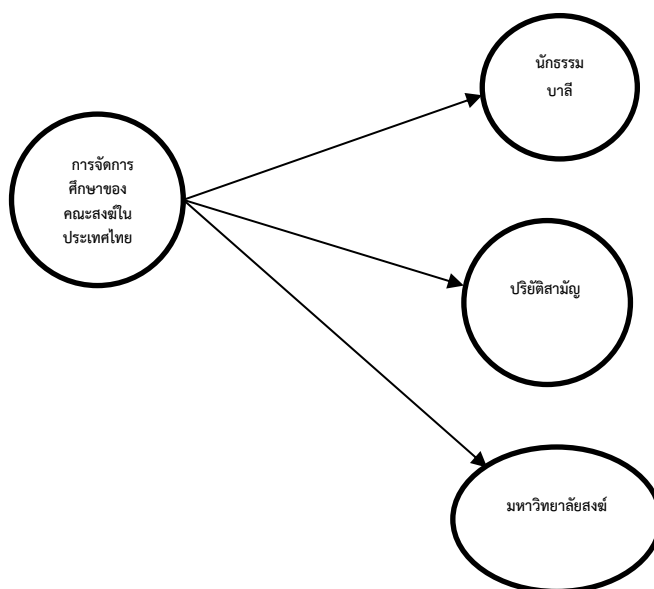
สรุปได้ว่า การศึกษาทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี มีการจัดการศึกษาและมีการสืบทอดกันมายาวนานโดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคบังคับดูเหมือนจะเป็นลักษณะของ พระปริยัติธรรมแผนกธรรมซึ่งมีนักธรรมชั้นตรี ชั้นโทและชั้นเอก และการศึกษาแผนกบาลีมีการศึกษาทั้งในส่วนกลางและในส่วนภูมิภาคมีการขยายไปแก่ประชาชนทั่วไปเปรี้ยวว่าธรรมศึกษาและบาลีศึกษา มีผู้ที่สนใจในการที่จะเรียนในระดับชั้นต่าง ๆ ซึ่งคณะสงฆ์ให้ความสำคัญถึงแม้จะมองว่าเป็นเรื่องที่ยากเพราะใช้ความจำและความเข้าใจใช้เวลาเรียนหลายปีแต่คณะสงฆ์ในประเทศไทยก็ยังยึดถือและให้ความสำคัญในส่วนนี้จะสังเกตได้ว่าการสอบรายได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งแผนกบาลีในต่างจังหวัดจะมีการฉลองมีการต้อนรับอย่างยิ่งใหญ่ให้ประชาชนได้เห็นถึงคุณค่าของการศึกษาและอาศัยผลจากการศึกษาของพระภิกษุเหล่านั้นมาใช้ประโยชน์ในการเผยแผ่คำสอนให้แก่ประชาชน

การจัดการศึกษาในระดับสามัญศึกษาและ มหาวิทยาลัยสงฆ์

การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาเป็นการศึกษารูปแบบหนึ่งของการศึกษาของคณะสงฆ์ เป็นการศึกษาที่รัฐกำหนดให้มีขึ้นตามความประสงค์ของคณะสงฆ์ซึ่งมีมูลเหตุสืบเนื่องมาจากการจัดตั้งโรงเรียนบาลีมัธยมศึกษาและบาลีวิสามัญศึกษา สำนักเรียนวัด กล่าวคือภายหลังจากที่การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งเปิดดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. 2432 ตามลำดับ ได้เจริญก้าวหน้ามากขึ้น ทางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจึงได้จัดแผนกมัธยมศึกษาขึ้นมา เรียกว่า โรงเรียนบาลีมัธยมศึกษา

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านศาสนศึกษาเป็นสิ่งสำคัญที่พระสงฆ์ต้องร่วมมือในการที่จะบริหารจัดการให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยเพราะการศึกษเป็นรากฐานของการดำเนินชีวิตซึ่งคณะสงฆ์ทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายาน ก็ได้เป็นการศึกษาที่หลากหลายในส่วน

ของเถรวาทก็มีบาลีนักธรรมธรรมศึกษา บาลีศึกษาและมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง 2 แห่งให้การจัดการศึกษาทุกระดับส่วน ซึ่งการบริหารจัดการด้านนี้ประกอบด้วยระบบให้เพิ่มประสิทธิภาพ

ภาพที่ 1 สรุปการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ในประเทศไทย

สรุป

การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยประกอบด้วย การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แผนกบาลี สามัญศึกษาและมหาวิทยาลัยสงฆ์เป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้สามารถทำงานเพื่อพระพุทธศาสนา สืบทอดคำสอนของพระพุทธเจ้าได้ ซึ่งการจัดการศึกษามีความแตกต่างในรูปแบบ นักธรรมบาลีอาจจะเป็นในลักษณะโบราณคือเรียงตามตำราคัมภีร์ เน้นให้พระเถระเป็นผู้สอนและสอบในชั้น ปีนั่น ๆ ไม่มีการเก็บคะแนน

ส่วนปริยัติสามัญหรืออุดมศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยสงฆ์ก็จะเป็นในรูปแบบของการเก็บคะแนนจิตพิสัยและสอบกลางภาคปลายภาค มีรูปแบบคล้ายๆลักษณะของมหาวิทยาลัย แต่รวมกันแล้วคือการจัดการการศึกษาของคณะสงฆ์เป็นไปเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่สามารถพัฒนาพระภิกษุสามเณรให้มีความรู้มีทักษะมีความสามารถและทัศนคติที่จะสืบทอดคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งคณะสงฆ์ไทยได้บริหารจัดการการศึกษามาโดยตลอด ถึงแม้บางวัดจะไม่มีการศึกษา แต่เจ้าอาวาสหรือผู้บริหารยังส่งเสริมสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรในวัดได้ไปศึกษาในสถานที่หรือในมหาวิทยาลัยไม่ได้ส่งที่จัดไปให้เพราะฉะนั้น การจัดการการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ขึ้นอยู่กับผู้บริหารโดยเฉพาะอย่างยิ่ง

เจ้าอาวาสที่จะเป็นผู้ขับเคลื่อนสนับสนุนส่งเสริมและภิกษุสามเณรที่อยู่ในภายใต้การปกครองของตนทำให้เกิดการพัฒนาการบริหารงานคณะสงฆ์ด้านการศึกษา การศึกษาจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญไม่ว่าจะเป็นนักรัทธิบาลี ปริยัติสามัญหรือมหาวิทยาลัยสงฆ์ เป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้พระพุทธศาสนามั่นคง สามารถทำหน้าที่อบรมสั่งสอนประชาชนและปฏิบัติตนให้อยู่ในโอวาทที่พุทธเจ้าได้สอนไว้โดยไม่ผิดหลัก

เอกสารอ้างอิง

- กองพุทธศาสนศึกษา. (2554). เอกสารประกอบการประชุมพิจารณาร่างแผนยุทธศาสตร์ และแผนพัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและบาลี ครั้งที่ 4. นครปฐม: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- ไทรรัฐ ออนไลน์. (2566). ชิงแชมป์บาลี ป.ธ.9 มหาอายุ 88 ปีลงแข่งขัน จากวัดพลับ-สามเณร 19 รูป พระ 397 รูป. สืบค้น 20 กุมภาพันธ์ 2566, จาก <https://www.thairath.co.th/news/local/2600825>
- พระธรรมปัญญาภรณ์ (สุชาติ ธมฺมรตโน). (2548). การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี. กรุงเทพฯ: อาทรการพิมพ์.
- พระมหาทองดี ปญญาชิโร. (2545). การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี. กรุงเทพฯ: อาทรการพิมพ์.
- พระมหาแผน พูนพัฑ. (2534). รูปแบบเชิงระบบการบริหารงานทางวิชาการที่มีประสิทธิภาพของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- แม่กองธรรมสนามหลวง. (2552). เรื่องสอบธรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- แม่กองบาลีสนามหลวง. (2553). เรื่องสอบบาลี. กรุงเทพฯ: อาทรการพิมพ์.
- โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดพระธรรมกาย. (2566). สถิติข้อสอบบาลีสนามหลวง ประโยค 1-2 ถึง ป.ธ.9. ปทุมธานี: วัดพระธรรมกาย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2542). รายงานการศึกษาเรื่อง แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: บริษัทพิมพ์ดีการพิมพ์ จำกัด.
- สำนักงานเจ้าคณะภาค 2. (2545). อบรมบาลีก่อนสอบสนามหลวง ภาค 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.